

Received / Geliş
10.07.2018

Article History
Accepted / Kabul
30.07.2018

Available Online / Yayınlanma
01.08.2018

ON THE SENTENCE “Bir kişi y(a)ñ(ı)ls(a)r ... ıkıdm(a)z (e)rm(i)ş” IN THE GOKTURK INSCRIPTIONS

GÖKTÜRK YAZITLARINDA GEÇEN “Bir kişi : y(a)ñ(ı)ls(a)r ... ıkıdm(a)z
(e)rm(i)ş” CÜMLESİ ÜZERİNE

Adem AYDEMİR¹

Abstract

Göktürk Inscriptions have a crucial importance not only for the Turkish language and literature, but also for Turkish culture. There have been so many studies on the inscriptions since its being read by Vilhelm Thomsen. The studies on reading and meaning that started with Thomsen and Radloff have been continuing to these days, self-contained text publications on the inscriptions have been done by native and foreign Turcologists, various reading or meaning trials have been done. With these studies so many issues in the inscriptions have been solved and studies are continuing to solve these problems. Especially, the meaning studies have a crucial importance from the point of revealing the richness of vocabulary on the monuments. By many editors and researchers has been set forth different opinions about the same phrase which is in the 6th line of the south part of Kül Tigin inscription and in the 4th line of north part of Bilge Kaghan inscription. This editors and researchers gave different meanings and made different on the words of ‘bişükine’ and ‘kudmaz’ which exists in lines of inscriptions the following sentence “Bir kişi : y(a)ñ(ı)ls(a)r : ug(u)şı : bud(u)nu : bisükine : t(e)gi : kudm(a)z : (e)rm(i)ş.” In this article, the phrase will be read as “Bir kişi : y(a)ñ(ı)ls(a)r : og(u)şı : bud(u)nu : bisükine : t(e)gi : ıkıdm(a)z : (e)rm(i)ş” and problematic remarks will be sought to solve in detailed manner. As a result, will reevaluate the existing offers from a critical point of view and will dare to make a new offer on the meaning of the sentence.

Key words: Kül Tigin inscription, Bilge Kaghan inscription, reading suggestion, meaning suggestion

Özet

Göktürk Yazıtları, Türk dili ve edebiyatı için olduğu kadar Türk kültürü için de büyük önem taşımaktadır. Yazıtlarının Vilhelm Thomsen tarafından okunuşundan bugüne kadar yazıtlar üzerinde birçok çalışma yapılmıştır. Thomsen ve Radloff ile başlayan okuma ve anlamlandırma çalışmaları günümüze kadar devam etmiş, gerek yerli ve gerekse yabancı Türkologlar tarafından yazıtlar üzerine müstakil metin neşirleri yapılmış, çeşitli okuma ve anlamlandırma denemeleri gerçekleştirilmiştir. Bu yöndeki çalışmalar günümüzde de devam etmektedir. Bu çalışmalarla yazıtlardaki birçok mesele çözüme kavuşmuş veya kavuşmaktadır. Özellikle yazıtların anlamlandırılması çalışmaları, taşlardaki dilin anlam zenginliğinin ortaya konulması açısından son derece önemlidir. Kül Tigin yazıtının güney yüzünün 6. satırı ile Bilge Kağan yazıtının kuzey yüzünün 4. satırında geçen iki ibare hakkında birçok yayıncı ve araştırmacı farklı görüşler ileri sürmüştür. Yazıtlardaki bu satırlarda geçen “Bir kişi : y(a)ñ(ı)ls(a)r : ug(u)şı : bud(u)nu : bisükine : t(e)gi : kudm(a)z : (e)rm(i)ş” kısmı metinler üzerine inceleme yapan bu yayıncılar ve araştırmacı tarafından ‘bişükine’ ve ‘kudmaz’ sözcüklerinin yapısının farklı değerlendirilmesi veya anlaşılması nedeniyle farklı şekillerde anlamlandırılmıştır. Bu makalede cümle “Bir kişi : y(a)ñ(ı)ls(a)r : og(u)şı : bud(u)nu : bisükine : t(e)gi : ıkıdm(a)z : (e)rm(i)ş” şeklinde okunacak ve tartışmalı ifadelerin çözüm yolları ayrıntılarıyla işlenecektir. Sonuçta, bu cümle üzerinde şimdiye kadar yapılmış teklifler eleştirel bir gözle tekrar değerlendirilecek ve cümlenin anlamı üzerinde yeni bir öneri getirilecektir.

Anahtar kelimeler: Kül Tigin yazıtı, Bilge Kağan yazıtı, okuma önerisi, anlam önerisi.

¹ Emekli tarih öğretmeni. adem.aydemir@hotmail.com; ORCID ID <https://orcid.org/0000-0001-5106-8441>.

transkripsiyonlanması ve “bir kişi yanılrsa (hata yapsa veya suç işlese), (Çinliler) ailesi(ne), halkı(na), evi(ne), eşğine (= soyuna sopuna) kadar bırakmaz (hepsini öldürür) imiş” şeklinde anlamlandırılması (Sertkaya, 2014: 19) savunulmuştur. Ancak bu durumda dahi okuma ve anlam bakımından bazı tereddütlü hususların bulunduğu kanaatindeyiz.

Değerlendirme

Malûm olduğu üzere Eski Türkçe metinlerin okunması ve anlamlandırılması konusunda birçok halledilmemiş sorun bulunmaktadır. Eski dönemlere ait metinlerin çözümlenmesinde sadece gramer kitapları ve etimoloji sözlükleri yeterli olmamaktadır. Bu bakımdan metinlerin çözümlenmesinde tarih, sosyoloji ve etnografya gibi bilimlerin de yardımına ihtiyaç vardır. Diğer yandan bir metinde yer alan cümle, deyim ve sözcüklerin çözümlenmesinde anlam konusunun mutlaka bağlam yönünden ele alınması gerekmektedir. Metinlerin çözümlenmesinde en büyük zorluk ise sözcüğün metin içinde ‘tek kullanımlık’ veya bilim dilinde ‘hapax legomenon’ denilen sözcük olmasından kaynaklanmaktadır.

Kül Tigin yazıtının güney yüzünün 6. satırı ile Bilge Kağan yazıtının kuzey yüzünün 4. satırında yer alan cümlelerin okunma ve anlamlandırılmasını güçleştiren; 𐰽𐰺𐰍𐰏𐰤 / *bişükine* ve 𐰽𐰺𐰍𐰏𐰤 / *ıkıdm(a)z* sözcükleridir. Cümle, kendisinden önceki cümlelerle beraber bağlam bakımından incelendiğinde teklif edilen anlamların uygun olmadığı anlaşılıyor. Konunun anlaşılmasını güçleştiren bu iki sözcüğü incelediğimizde:

bişük: “beşik, dost, akraba, sevgili” (Gabain, 2007: 270). *böşük:* “Tüngür’le beraber, sıhriyet, akrabalık” (EUTS: 33). *Béşük ~ béşik:* “Cradle” (EDPT: 380). *böşük:* “Blood relations and relations by marriage” (EDPT: 380). *bölük:* “A relation by marriage: OTürk. *böşük* OUygh” (EDAL: 373). *beşik:* “Süt çocuklarını sallayarak uyutmaya yarayan küçük karyola” (TDES-I: 49). *béşik:* “Çocuk beşiği” (DLT I: 408). *beşik:* “Beşik” (KBS-I: 135). Bu veriler de göz önüne alındığında ‘beşik ≈ böşük’ sözünün esas anlamının ‘akraba’ olduğu, ancak Orta Türkçe döneminden itibaren zamanla anlam daralmasına uğrayarak günümüzdeki anlamını kazandığı anlaşılıyor.

Ele aldığımız cümle incelendiğinde, ‘Oguş, budun’ ve ‘bişük’ şeklinde akrabalık derecelerinden söz edildiği görülüyor. Konunun *beşik*, *eşik* veya *ewşük* ile bir ilgisi söz konusu değildir. Bu konu Eski Türk devlet ve toplumlarında çok önemli bir yeri olan ‘*orun*’ ve ‘*kuram*’ meselesiyle ilgilidir. Dolayısıyla cümledeki 𐰽𐰺𐰍𐰏𐰤 sözcüğünün (e)bi<ne> (e)şikine şeklinde okunması ve ‘evinin eşğine’ şeklinde anlaşılması metnin bağlamına uygun düşmemektedir. Eski metinlerin okunması ve anlamlandırılması çalışmalarında maksada ulaşmak uğruna sözcüğe eziyet etmenin doğru olmayacağı açıktır. Bu sebeple sözcüğün akrabaları şeklinde anlaşılması bağlama daha uygun düşmektedir.

ıkıdm(a)z: Göktürk yazıtlarında ‘𐰽’ şeklinde işaretlenen vokalli konsonant malûm olduğu üzere, ‘ik, ki’ birleşik seslerini karşılamaktadır (Tekin, 2003: 35). Metin bağlamı göz önüne alındığında bu vokalli konsonantın ‘ik-’, 𐰽𐰺𐰍𐰏𐰤 sözcüğünün ise ‘ıkıdmaz’ okunması ve ‘yükseltmez’ şeklinde anlaşılması gerekecektir. Clauson ‘ik-’ sözcüğünü ‘ak-’ sözcüğüne havale ederek ‘to flow’ (EDPT: 77) anlamı vermiştir. Ancak bu akma veya yükselme, ağacın uzaması, ay çekimiyle suyun kabarması gibidir. *Igaç ~ yığaç > ağaç*, *ıdh- > id- > it- > at-* sözcüklerinde olduğu gibi ‘i’ fonemi birçok sözcükte zamanla ‘a’ fonemine dönüşmüştür. Bu bakımdan sözcüğü ‘kudmaz’ şeklinde okumak uygun olmadığı gibi (a)kıdm(a)z şeklinde tamir veya tadil etmeye de ihtiyaç yoktur. Altay dillerinde ‘k’ fonemi (Eksi, 2012: 17-29) ve Türkçede ‘i’ vokali (Özek, 2013: 2057-2063) alan araştırmacıları tarafından etraflıca incelenmiştir. Ayrıca Türkçede *k/ g = (0)* ses denklığı bilinen bir kuraldır. *Igaç > ağaç* (Hatipoğlu, 1972: 269) ve ‘ağıt’ sözcüklerinin de ‘yükselmek’ anlamındaki bu ‘ik- ~ ig-’ fiili ile ilgili

çağındaki unvanlarını da geri vererek onları kendine bağlamıştı (Ögel, 1979: 299-300; Ögel, 1982: 291). Böylece başıboş kalan Türk boylarını kendine bağlayarak yazıtların tabiriyle *ıktmamıştır*. Bu bakımdan Göktürk İmparatorluğu döneminde, Çin idaresinin Türk hakanlarına veya boy beyliklerine bayrak göndererek onların istiklâlini veya özerkliğini tanımasına ne denildiğini bilemiyorsa da, bu olaya *ıkıdmak* ~ *ıktmak* veya *ıgtmak* ~ *ağıtmak* denilmiş olması şaşırtıcı olmayacaktır. Görüldüğü üzere, Çin idaresinin Göktürk imparatorluğu döneminde hanedana veya devletin aksamını oluşturan boylara *bayrak* veya *tuğ* göndermesi ‘*ıkıdmak*’, imparatorluğun çöküşünden sonra ise kendisini hanedanın meşru vârisi addederek, onları kendisine bağlaması, *bayrak* veya *tuğ* göndermesi ise ‘*ıkıdmamak*’ anlamındadır. Anlaşıldığı üzere burada Çin idaresi yönünden, sinsî bir faaliyet ve ince bir diplomasi söz konusudur. Çin idaresinin Türk hanedanı veya aksamına *bayrak* veya *tuğ* göndermek suretiyle I. Göktürk kağanlığının önce Doğu-Batı olarak ayrılmasını temin etmesi, sonra da devletin inkırazını nasıl başardığı hem yazıtların diliyle hem de tarihî belgelerle bilinen bir durumdur (Erkoç, 2016: 43-72). Diğer yandan malûm olduğu üzere Çin idaresi Türk hakan ve asilzadeleri ile evlendirdiği şuurulu prensesler ve bu prenseslerin maiyeti görünümünde Türk otağına yerleştirdiği casusları vasıtasıyla Türk idaresini kolaylıkla denetleyebiliyordu.

Orun ~ *oron*: “Originally ‘place’ and more specifically ‘high place, throne’; the first is quite clear in phr. like” (EDPT: 233). *Orun*: “Yer, konak” (Gabain, 2007: 289). *Orun*: “Yer, mahal, taht, mesken” (EUTS: 96). Türklerde ‘*orun*’ ve ‘*ülüş*’ her kabilenin ve her oymağın kavim ve cemiyet içinde birçok şeyler üzerindeki hukuklarını gösteren delil ve müessesedir (Ögel, 1979: 295; İnan, 1998: 254). Mevki anlamına gelen ‘*orun*’ belirli kabilelere mensup insanların meclislerde ve büyük toplantılarda, toylarda belirli yerlere oturması şeklinde olmaktadır. Bu bakımdan ‘*orun*’ Türklerin kabile teşkilâtında en önemli rol oynayan esaslardan biri kabilelerin ve ona göre kabilelere mensup şahısların gerek büyük toplantılarda, gerekse alelâde ziyafet meclislerinde işgal ettikleri ‘*mevki*’ meselesidir (İnan, 1998: 241; Ögel, 1982: 81). Şüphesiz ‘*mevki*’ hukuku sülâlenin değişmesiyle yahut aynı sülâle azası olan bir hakanın siyasi hâdiselerden dolayı mevki itibarıyla dün olan kabilelere istinat etmek mecburiyeti hâsıl olmasıyla önemli değişiklikler geçiriyordu (İnan, 1998: 245). Şayan-ı dikkattir ki kabile yahut şube (oymak) reisinin siyasi veya dinî otorite sıfatıyla yükselmesinden dolayı bunun mensup olduğu kabile de yükselerek ‘*orun*’daki yeri değiştirdi (İnan, 1998: 250). Çadır gibi mekânlarda ‘*tör*’ merkezi oluşturmakta ve kişiler ‘*tör*’e göre konumlanmaktadır. Bu düzen devlet sisteminde ‘*orun*’ konusunda hükümdarın çadırına göre hiyerarşik konumlanmayı ifade etmektedir. Eski Türk devletinde tahta oturacak hükümdar dâhil devlet kademesinde görev alacak herkesin yeri ve sırası *orun* ve *ülüş* sistemi ile tespit edilmiştir. Bu kurallar çerçevesinde muhtemelen tahta oturacak hükümdar ve diğer devlet adamlarının yeri de tespit edilmiş olmaktadır (Koçak, 2011: 34).

Dede Korkut Kitabı’nın mukaddimesinde Korkut Ata: “*Ahır zamanda hanlık girü Kayıya dege, kimsene ellerinden almaya, ahır zaman olup kıyamât kopınça. Bu didüğü Osmanlı neslidür, işde sürülüp gide yorır*” (Ergin, 2008: 73) diyor. Yazıcızade Ali ise: “*Kayı’dan Ertuğrul oğlu Osman Beği Uc’daki Türk beğleri derilüb kurultay edüb Oğuz türesin soruşub Han diktiler ... Gün Han’ın vasiyeti Oğuz türesi mucébince hanlık ve padişahlık Kayı soyu var iken özge boy hanlarının soyuna hanlık ve padişahlık değmez*” diyor. Bu görüşleri romantik bir hareket olarak görmemek gerekir. Esas mesele, Akkoyunlular ile Timur ve oğullarının iddia ve tehditleri karşısında Osmanlı hanedanının durumunu kuvvetlendirmekten ibaret görülmelidir (İnalçık, 1959: 78). Bu bilgiler, son Selçuklu Sultanı II. Mes’ud’un Osmanlılara niçin *davul* ile *bayrak* tevcih ettiğini ve Oğuz Han *orununda* soldan birinci sırada oturan Bayındır Han’ın neslinden geldiği bilinen Akkoyunlular ile sağ tarafta birinci sırada oturan Kayı

Han'ın neslinden gelen Osmanlılar arasındaki hâkimiyet mücadelesinin gerçek sebeplerini açıklamaya yardımcı olacaktır (İnalçık, 1958: 68-69; Ögel, 1982: 291; İnan, 1998: 245). Oğuz töresinde, batı yönün doğudan, sağ tarafın ise sol taraftan daha üstün addedildiği de bilinen bir gerçektir (Ögel, 1982: 26).

DLT müellifi Kâşgarlı'nın naklettiği şu dörtlük ve beyit, siyasi ve sosyal manada yükselmenin ne demek olduğunu açıklıkla ortaya koyuyor:

“Begim özin ogurladı

Yarağ bilip ogurladı

Uluğ Tenğri ağırladı

Anın kut kuu türi togdı”

“Beyim kendini gizledi, bunu silâh bilerek vaktini gözledi. Tanrı kerem kıldı, onun için kutu, devleti yükseldi.” (Düşman için pusuya girmiş olan Tangut beyini anlatarak diyor ki: Beyim kendisini askerden çaldı, saklandı. Fırsat, imkân aradı. Allah ona utku verdi; bu yüzden devleti ve bahtı yükseldi) (DLT I: 301).

“Kut kuuğ berse idhim kulnğa

Künde ışı yükseben yokar agar”

“Tanrım bir kuluna kutluluk ve ululuk verirse her gün onun işi yükselir” (DLT I: 320).

Bu çerçevede Kül Tigin yazıtının Doğu yüzünün 11. satırı ile Bilge Kağan yazıtının Doğu yüzünün 10. satırındaki: “*Türk bodun yok bolmazun tiyin bodun bolçun tiyin kañım İteriş Kaganug ögüm İlbilge Katunug tenri töpüsinte tutup yügerü kötürmiş* (BK=kötürti) *erinç*” cümlesinde geçen: “(𐰽𐰺𐰍 𐰇𐰏𐰤 : 𐰽𐰺𐰍 𐰇𐰏𐰤 : 𐰽𐰺𐰍 𐰇𐰏𐰤 : 𐰽𐰺𐰍 𐰇𐰏𐰤 : 𐰽𐰺𐰍 𐰇𐰏𐰤) *tenri töpüsinte tutup yügerü kötürmiş*” ibaresinin Göktürklerin gök mitolojisi anlayışıyla değil; yaşadıkları siyasi ve tarihi olayla ilgili olduğunun göz önüne alınması gerekecektir (Demirbilek, 2016: 51; Demirbilek, 2017: 44-45). Biz burada Türk halkı yok olmasın, halk olsun diye Tanrı'nın İteriş Kağan ile eşi İlbilge Hatun'u 'yügerü kötür-'mek suretiyle 'ıkıd-> ıgıt- > ağıt-'miş olduğunu düşünüyoruz.

Göktürk yazıtları devlet yazıtları olmasından dolayı bunlarda, Yenisey yazıtlarına nazaran halk edebiyatı unsurları az olup daha ziyade edebî ve diplomatik bir üslup kullanılmıştır. Diğer yandan eski Türklerde kişilerin özel adları olmadığından, herkes kabilesi ve aşireti ile tanımlanmıştır. Kâşgarlı şu bilgiyi veriyor: “*Birbirini tanımayan iki adam karşılaştıkları zaman önce selâmlaşır, sonra ‘boy kim’ diye sorarlar. ‘Hangi kabiledensin’ demektir. Sorulan kişi boy adını söyler. Bundan sonra konuşmaya başlarlar yahut durmaksızın ayrılırlar. Böylelikle birisi öbürünün kabilesini tanımış olur*” (DLT II: 141). Türklerde, ailede, aşirette ve boyda dışarıya karşı sorumluluk müteselsil olduğundan, Çin'in kendisine karşı yanılan hakkındaki cezalandırması veya engellemeleri de kişiye mahsus olmayıp müteselsil olmuştur.

Sonuçta, Kül Tigin yazıtının güney yüzünün 6. satırı ile Bilge Kağan yazıtının kuzey yüzünün 4. satırında geçen cümlenin: (Çin'e karşı) “*bir kişi : y(a)ñ(i)ls(a)r : og(u)şı : bud(u)nu : bişükiñe : t(e)gi : ıkıdm(a)z : (e)rm(i)ş*” şeklinde okunarak: “*bir kişi (Çin'e karşı) yanılrsa, (Çinliler onun) kabilesinin, boyunun, akrabasına kadar istikbal ve istiklâl sahibi olmasını engellemiş*” şeklinde anlaşılması gerekecektir. Buna göre yazıtlardaki bir önceki cümleyi de dâhil ederek cümleleri şu şekilde tefsir etmek mümkündür: *Çin idaresi; iyi (ve) akıllı kişileri, iyi (ve) cesur kişileri ‘yürütmez’ yani ilerlemesini ve ikbal sahibi olmasını engeller. Bunun gibi Çin idaresi, kendisi hakkında iyi tasavvurları olmadığı malûm olan kişilerin, onların kabilesinin, boylarının ve akrabalarının istikbal ve istiklâl sahibi olmasını engeller.*

Bu makaleden çıkarılabilecek sonuçlar aşağıda maddeler hâlinde verilmiştir:

I- Sorun, Kül Tigin yazıtının güney yüzünün 6. satırı ile Bilge Kağan yazıtının kuzey yüzünün 4. satırında yer alan cümlede geçen 𐰀𐰃𐰄𐰅 ve 𐰀𐰃𐰄𐰅 sözlerinin yanlış okunmasından ve yanlış anlamlandırılmasından kaynaklanmıştır.

II- ‘*ıkıdmaz* $\approx$ *ıktmaz* > *ıhtmaz*’ sözcüğünün Anadolu ağızlarında kısıtlı olarak kullanıldığı bilinen ‘*ık-*’ fiil kökünden türemiş olan ‘*ıkıd-* $\approx$ *ıkt-* > *ıht-*’ fiilinin geniş zamanlı olumsuzluk hali olduğu anlaşılıyor.

III- Cümlede yer alan 𐰀𐰃𐰄𐰅 sözcüğünün ‘*bişük* $\approx$ *böşük*’ okunarak, ‘*akraba*’, 𐰀𐰃𐰄𐰅 sözcüğünün ise ‘*ıkıdmaz*’ okunarak ‘*yükseltmez, istikbal ve istiklâl sahibi olmasını engeller*’ şeklinde anlamlandırılıp cümle içerisindeki yerlerine oturtulduğunda sorun aşılacaktır.

IV- Buna göre cümlenin: “*bir kişi : y(a)ñ(i)ls(a)r : og(u)şı : bud(u)nu : bişükiñe : t(e)gi : ıkıdm(a)z : (e)rm(i)ş*” şeklinde okunması ve “*bir kişi (Çin’e karşı) yanılrsa, (Çinliler onun) kabilesinin, boyunun ve akrabalarının istikbal ve istiklâl sahibi olmasını engellemiş*” şeklinde anlaşılması gerekecektir.

Sonuç ve Öneriler

Yukarıda ele alınan sebepler ve veriler bağlamında; Kül Tigin yazıtının güney yüzünün 6. satırı ile Bilge Kağan yazıtının kuzey yüzünün 4. satırında geçen cümlenin: (Çin’e karşı) “*bir kişi : y(a)ñ(i)ls(a)r : og(u)şı : bud(u)nu : bişükiñe : t(e)gi : ıkıdm(a)z : (e)rm(i)ş*” şeklinde okunarak: “*bir kişi (Çin’e karşı) yanılrsa, (Çinliler onun) kabilesinin, boyunun ve akrabalarının istikbal ve istiklâl sahibi olmasını engellemiş*” şeklinde anlaşılması gerektiği savunulmuş ve teklif edilmiştir.

Kısaltmalar

DLT: Divanü Lugati’t Türk

EDAL: An Etymological Dictionary of the Altaic Languages

EDPT: An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish

EUTS: Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü

KBS: Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü

TDES: Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü

Kaynaklar

Aydemir, A. (2013). Manevi Kültürümüze Ait İki Kelime ‘*Ağıt*’ ve ‘*Sığıt*’ Üzerine: Semantik Bir Yaklaşım, *Turkish Studies*, 8(1), s. 781-802.

Caferoğlu, A. (1993). *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*, İstanbul: Enderun Yayınevi Yayınları.

Cihan, C. (2001). Türk Devlet Felsefesi Açısından Kök Türk Devleti’nin Dış Politikası, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), s. 59-71.

Clauson, S.G. (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-thirteenth Century Turkish*, Oxford: Oxford University Press.

Demirbilek, S. (2016). Orhon Yazıtlarında Geçen *t(e)ñri töp(ü)sinte tut(u)p yüg(e)rü kötürm(i)ş* İbaresine Üzerine, *Dede Korkut Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 5(11), s. 47-52.

- Demirbilek, S. (2017). Eski Türk Yazıtlarındaki Kağan Seçme Ritüelinin İzleri Üzerine, *Journal of Old Turkish Studies*, 1(2), s. 38-54.
- Ekşi, P. (2012). Altay Dillerinde -k- Fonemi, *İdil Sanat ve Dil Dergisi*, 1(2), s. 17-29.
- Ercilasun, A.B. (1995). Bir Kişi Yanılsar Oguşu Bodunu Bişükine Tegi Kıdmaz Ermiş (KT G 6 = BK K 4) İbaresine, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı / Belleten*, s. 83-89.
- Eren, H. (1999). *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*, Ankara: Bizim Büro Yayınları.
- Ergin, M. (2005). *Orhun Türk Abideleri*, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Ergin, M. (2008). *Dede Korkut Kitabı I (Giriş - Metin - Faksimile)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Erkoç, H.İ. (2016). Batı Göktürk Kağanlığı'nın Kuruluşu, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 33(1), s. 43-72.
- Gabain, A.V. (2007). *Eski Türkçenin Grameri*, (Çev. Mehmet Akalın), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gülensoy, T. (2007). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Hatipoğlu, V. (1972). Ağaç ve Su, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı/ Belleten*, s. 267-273.
- İlhan, N. (2004). Yanılsar ... bişükine tegi kıdmaz ermiş, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(2), s. 121-128.
- İnalcık, H. (1958). Osmanlı Padişahı, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(4), s. 68-79.
- İnalcık, H. (1959). Osmanlılarda Saltanat Veraseti Usulü ve Türk Hakimiyet Telâkkisiyle İlgisi, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(1), s. 69-94.
- İnan, A. (1998). *Makaleler ve İncelemeler*, Cilt I, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- İnayet, A. (2011). Bir kişi : y(a)gıls(a)r : og(u)şu : bod(u)nı : bişükige : t(e)gi : kıdm(a)z : (e)rm(i)ş ve in(i)si [(a)ç]isin : bilm(a)z : (a)rti : oğlu : k(a)nın : bilm(e)z (a)rti ibareleri üzerine, *Orhon Yazıtlarının Bulunuşundan 120 yıl Sonra Türklük Bilimi ve 21. Yüzyıl Konulu III. Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu*, Cilt I, Ankara: s. 451-452.
- Kâşgarlı Mahmud. (2006). *Divanü Lûgat-İt-Türk* (Çev. Besim Atalay) Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Koçak, K. (2011). İslamiyet'ten Önceki Türk Devlet Geleneklerine Göre Orun ve Ülüş (Mevki ve Pay), *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(3), s. 30-34.
- Orkun, H.N. (1994). *Eski Türk Yazıtları*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ögel, B. (1979). *Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, Ankara: Kömen Yayınları.
- Ögel, B. (1982). *Türklerde Devlet Anlayışı (13. Yüzyıl Sonlarına Kadar)*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Özdemir, H. (2013). Bir kişi yagılsar uguşu bodunu ebi eşükige tegi kıdmaz ermiş ibaresi üzerine, *Dil Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 13, s. 131-139.
- Özek, F. (2013). /ı/ Türkçede Bir Anasesbirim Midir?, *Turkish Studies*, 8(1), s. 2057-2063.

Aydemir, A. (2018). Göktürk Yazıtlarında Geçen “Bir kişi: y(a)ñ(u)ls(a)r ... ıkıdm(a)z (e)rm(i)ş” Cümlesi Üzerine, ss. 1043-1051.

Sertkaya, O.F. (2014). Bir kişi y(a)ñ(u)ls(a)r og(u)şı<ña> bod(u)nı<ña> (e)bi<ne> (e)şükiñe t(e)gi (a)kıdm(a)z ermiş (KT G 6 = BK K 4)”, *Dil Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 14, s. 9-21.

Sözbilici, Ş. (2002). Ağıt Kelimesinin Kökeni, *Türk Dili Dergisi*, Sayı: 604, s. 325-332.

Starostin, S.A. vd. (2005). *An Etymological Dictionary of The Altaic Languages*, Leiden-Boston.

Tekin, T. (2003). *Orhon Türkçesi Grameri*, İstanbul: Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi: IX.

Tekin, T. (2010). *Orhon Yazıtları*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.